

УДК 378.4:316.42

В. М. Донченко,
аспірант

(Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка)
VictoriaDonchenko@yandex.ru

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ В УПРАВЛІННІ МІЖНАРОДНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СУЧАСНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

У статті визначено роль глобалізації та інтернаціоналізації в управлінні міжнародною діяльністю сучасного університету: систематизовано чинники, що впливають на ефективність управління міжнародною діяльністю сучасного університету, схарактеризовано теоретичні підходи до визначення сутності глобалізації й інтернаціоналізації, встановлено взаємозв'язок й взаємозалежність між явищами глобалізації та інтернаціоналізації, а також їх роль у формуванні ефективних стратегій управління міжнародною діяльністю сучасного університету.

Ключові слова: міжнародна діяльність вищого навчального закладу, глобалізація, інтернаціоналізація, зовнішнє середовище вищого навчального закладу, міжнародне співробітництво.

Постановка проблеми. Інтенсифікація міжнародної діяльності вищих навчальних закладів України визнана пріоритетним механізмом інтеграції вищої освіти України у світовий освітній простір. На актуальності окресленого завдання наголошено у Законі України "Про вищу освіту" (2014) та інших документах, що врегульовують діяльність вищих навчальних закладів. Потреба у модернізації управління міжнародною діяльністю в Україні спонукає до вивчення прогресивного досвіду управління міжнародною діяльністю в університетах розвинених країн світу, передусім досвіду США, що сприятиме розробленню ефективних державних й інституційних стратегій міжнародної діяльності в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти діяльності навчальних закладів у контексті процесу глобалізації та інтернаціоналізації є предметом вивчення широкого кола вітчизняних та зарубіжних вчених.

Процеси глобалізації та інтернаціоналізації в освіті стали предметом вивчення українських науковців (Н. Авшенюк, В. Андрущенко, В. Кремень, О. Огієнко, О. Локшина, Л. Пуховська, А. Сбруєва, Н. Степко, О. Сухомлинська та ін.). Вплив євроінтеграційних і глобалізаційних процесів на розвиток вищої освіти висвітлено у працях Ю. Журавльової, Л. Пшеничної, І. Окорської, О. Чабари та ін. Низку досліджень у галузі порівняльно-педагогічного американознавства присвячено окремим аспектам функціонування закладів вищої освіти у США (В. Берека, Т. Данилишена, І. Зварич, К. Рибачук, Л. Чорна). У дослідженнях С. Калашнікової розкрито основні тенденції розвитку системи управління державним сектором вищої освіти в США; у роботах Т. Черницької висвітлено міжнародне науково-технічне співробітництво в умовах глобалізації. Вплив глобалізації та інтернаціоналізації на специфіку організації й управління вищих навчальних закладів став предметом особливої уваги зарубіжних вчених (Ф. Альтбах, М. Ван дер Венде, Дж. Найт, Е. Гідденс, Д. Кельнер, С. Маргінсон, Д. Мітчел, С. Нільсен, Ф. Різві, П. Скот, Дж. Спрінг, І. Ченг, Р. Янг). Сутнісні характеристики інтернаціоналізації освіти висвітлено у роботах Ф. Альтбаха, М. Ван дер Венде, Дж. Еллінгбо, Дж. Метенхаузера, Дж. Найта. Однак, незважаючи на численну кількість наукових праць, існує потреба у подальшому вивченні взаємозв'язків й взаємозалежності між явищами глобалізації й інтернаціоналізації, а також встановленні їх ролі у формуванні ефективних стратегій управління міжнародною діяльністю сучасного університету.

Метою дослідження є визначення ролі глобалізації та інтернаціоналізації в управлінні міжнародною діяльністю сучасного університету. Мету дослідження конкретизовано у таких завданнях: систематизація чинників, що впливають на ефективність управління міжнародною діяльністю сучасного університету, характеристика теоретичних підходів до визначення сутності глобалізації й інтернаціоналізації, встановлення взаємозв'язку й взаємозалежності між явищами глобалізації й інтернаціоналізації, а також їх ролі в формуванні ефективних стратегій управління міжнародною діяльністю сучасного університету.

Виклад основного матеріалу. Управління міжнародною діяльністю вищого навчального закладу не є лінійним процесом, це комплекс взаємопов'язаних та взаємозалежних елементів.

А. Сбруєва та О. Козлова [1] визначили систему чинників, що впливають на ефективність сучасного навчального закладу, виділили серед них зовнішньо-контекстуальні та внутрішньо-контекстуальні.

Так, зовнішньо-контекстуальні чинники угруповано:

- за рівнем розповсюдженості впливів: чинники глобального, регіонального, національного та місцевого вимірів;
- за змістовою спрямованістю впливів: суспільно-політичні, суспільно-економічні, культурно-освітні, демографічні, морально-етичні;
- за рівнем інтенсивності впливів: прямий, опосередкований;
- за тривалістю впливів: довготривалі, короткотривалі, одноразові;

- за механізмом здійснення впливів: політичні, адміністративні, партнерські, моральні, ринково-споживацькі.

Внутрішньо-інституційні чинники угруповано за такими критеріями:

- за стилем виконання управлінських функцій в організації: авторитарний, демократичний, ліберальний, анархічний;
- за моделлю здійснення лідерських функцій в організації: трансформаційне лідерство, дистрибутивне лідерство, ексекутивне лідерство, спільне (коопероване) лідерство, мережеве лідерство;
- за етапом інноваційних перетворень організаційної культури: етап пошуку й відбору ідей, етап розробки проекту, етап стабілізації інновації, етап запровадження та поширення інновації;
- за рівнем розвитку інноваційної культури керівника організації: інноваційний, середній, високий;
- за характером інновацій, що запроваджуються в організації: продуктні, процесні, організаційні, маркетингові.

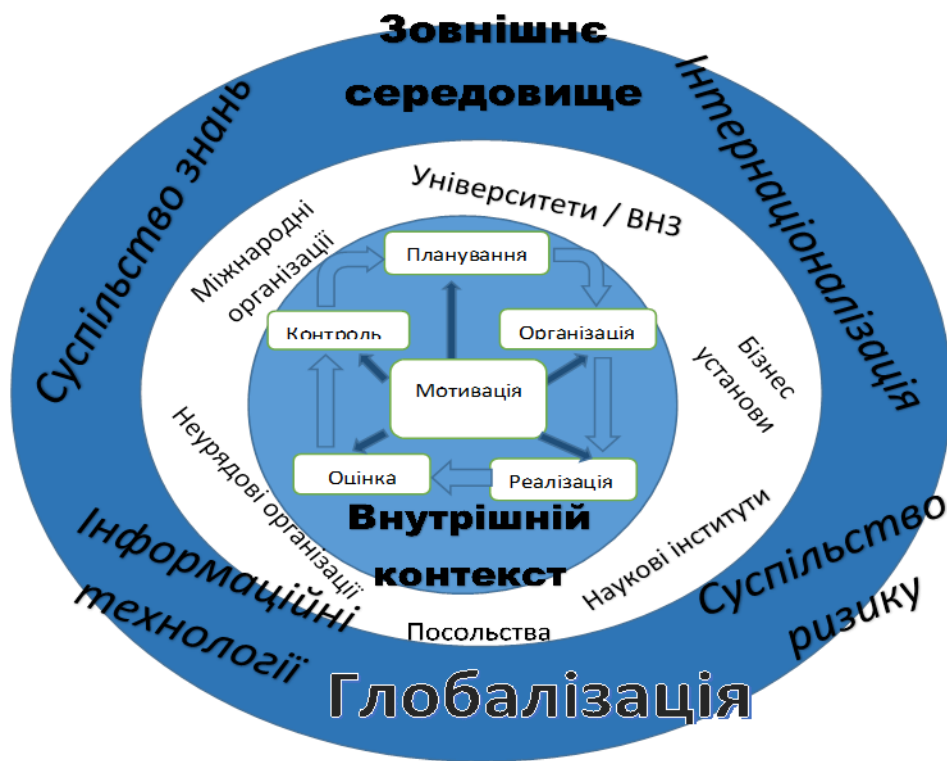

Рис. 1. Модель управління міжнародною діяльністю у ВНЗ

Аналіз праць з теорії інтернаціоналізації вищої освіти та класичної теорії управління організацією дозволяє представити модель управління міжнародною діяльністю вищого навчального закладу (див. рис.1).

Зазначимо, що аналіз міжнародної діяльності вищого навчального закладу має починатися з вивчення зовнішнього середовища існування навчального закладу. Найважливішими факторами зовнішнього середовища сучасного вищого навчального закладу виступають процеси глобалізації та інтернаціоналізації, каталізатором яких став стрімкий розвиток інформаційних технологій. Крім безпосередньо вищих навчальних закладів, основними суб'єктами міжнародної діяльності у вищій освіті є міжнародні організації; посольства, відомства та інші дипломатичні представництва і відомства зарубіжних країн; бізнес-установи; науково-дослідні інститути та дослідницькі центри, неурядові організації. Вищезгадані організації прямо, через безпосереднє співробітництво з університетом, або опосередковано впливають на розвиток міжнародної діяльності.

Поняття "глобалізація" характеризує один з найважливіших елементів зовнішнього середовища вищого навчального закладу, що впливає на всі аспекти його функціонування, зокрема міжнародну діяльність.

Представлене поняття вживається з 60-х років XX століття. Виділяють два підходи до аналізу процесу глобалізації як явища: просторовий підхід та підхід, в основі якого покладено процес взаємодії [2: 5]. В межах першого підходу (Р. Робертсон, Дж. Томлісон, М. Карной) глобалізацію представлено в контексті часу і простору, в межах другого – в контексті взаємодії між учасниками процесу. У дослідженнях Р. Робертсона, Дж. Томлісона, М. Карной сутність глобалізації висвітлено в контексті просторового підходу, передусім, представники даного підходу розуміють світ як "глобальну спільноту".

Відстань та простір визначено в контексті часу, який потрібно витратити, щоб дістатися в різні частини світу. Так як час, за який можна подолати відстань від одного географічного об'єкта до іншого, зменшується, відстань та час зазнають психологічного та культурного стиснення, світ сприймається як "глобальна спільнота". За таких умов, вищі навчальні заклади стають центрами "глобальної спільноти" [2: 5].

Прихильники другого підходу (Ф. Альтбах, Е. Біркенс, Дж. Левін, С. Маргінсон, Ф. Різві) розкривають глобалізацію в контексті зростаючої взаємодії та зв'язку між людьми в усьому світі, що створюють економічну, політичну, культурну, соціальну, наукову, технологічну та екологічну взаємозалежність. Результатом такої взаємозалежності М. Кастеллз називає утворення мережевого суспільства [2].

Аналіз сучасних компаративних досліджень в галузі освіти дозволив А. Сбруєвій схарактеризувати: монокаузальні та полікаузальні підходи щодо визначення сутності даного феномену. Так, професор А. Сбруєва зауважує, що представники першого підходу підкреслюють існування домінуючої логіки, на основі якої визначають сутність досліджуваного феномену, інші вважають, що глобалізація зумовлена багатьма причинами [3: 67]. Серед монокаузальних підходів виділено економічний (М. Кастельс, І. Уолерстайн), політичний (Р. Джилпін, Дж. Розенау), екологічний (М. Цюрн), культурний (А. Ападураї, Х. Р. Капелла, Г. Перлмуттер, Р. Робертсон, М. Уотерс). Полікаузальні підходи (У. Бек, Е. Гідденс, С. Каннінгем, М. Олброу, Д. Хелл) передбачають поєднання в поясненні природи глобалізації освітньої сфери в тій чи іншій мірі економічних, політичних, культурних та екологічних факторів [3: 69–71]. А. Сбруєва виділяє три головні аспекти впливу глобалізації на розвиток освітніх процесів: політичний, економічний, культурний [3: 73].

Ф. Альтбах та Дж. Найт визнають, що інтернаціоналізація та глобалізація – явища споріднені, однак розрізняють ці два поняття й визначають глобалізацію – як економічні, політичні та культурні сили (стимули), що спонукають вищу освіту до інтенсифікації міжнародної активності. У той час як інтернаціоналізація визначається як діяльність вищих навчальних закладів, спрямована на створення глобального академічного середовища [4: 290–291]. Дж. Найт зауважує, що глобалізацію слід розуміти як каталізатор, а інтернаціоналізацію – як відповідь.

Л. МакКейб вважає, що поняття "інтернаціоналізація" передбачає співробітництво та порозуміння між країнами та культурами, в той час як поняття "глобалізація" має негативну конотацію, оскільки його пов'язують з неоколоніалізмом та культурною гомогенізацією [5: 139]. Поняття "інтернаціоналізація" та "глобалізація" пов'язують також зі співробітництвом та конкуренцією відповідно. Так, інтернаціоналізація звичайно передбачає академічне співробітництво, мобільність учасників академічного процесу та трансфер знань, в той час як глобалізація асоціюється зі змаганням, конкуренцією між університетами та ринковізацією вищої освіти.

Поняття "інформаційне суспільство" та "економіка знань" є центральними при вивченні зовнішнього середовища навчального закладу та розвитку міжнародної діяльності. Ефективне управління інформацією стало необхідною умовою забезпечення конкурентоспроможності. Інформаційне суспільство потребує висококваліфікованих фахівців, за таких умов суспільство ставить нові вимоги до вищої освіти [6]. Університети мають підвищити продуктивність, а інтернаціоналізація вищої освіти стає однією з актуальних та визначальних сфер ініціатив та розвитку, набуває нових форм у реалізації заданих цілей, виникає потреба у теоретизації процесу інтернаціоналізації та міжнародної діяльності вищих навчальних закладів.

Історично, поняття "міжнародна освіта" застосовувалося для позначення міжнародного виміру у вищій освіті США, воно і надалі вживається поряд з терміном "інтернаціоналізація". Сьогодні воно позначає програми та діяльність навчального закладу, що включають міжнародний вимір, тобто академічний обмін, навчання та роботу за кордоном, вивчення іноземних мов, діяльність, що передбачає міжнародний розвиток, міжнародні студії, спільні програми, що пропонують подвійні ступені, країнознавство, порівняльні студії. Так, у 2007 р. Асоціація міжнародної освіти видала документ під назвою "Політика міжнародної освіти для лідерства, конкурентоспроможності та безпеки", де мотивується потреба у інтернаціоналізації вищої освіти США.

У процесі управління міжнародною діяльністю можна виділити три основні фази: *стратегічну, діяльнiсну та підсумкову*. До першої фази відносимо етап планування (розробка стратегії розвитку міжнародної діяльності (інтернаціоналізації), включення міжнародної діяльності до загальної концепції розвитку організації, складання плану), друга фаза включає організацію та безпосередню реалізацію плану, на третій фазі здійснюється контроль, з'ясовується оцінка, підводяться підсумки.

Міжнародна діяльність у вищій освіті передбачає наявність закордонних установ-партнерів у науковій, навчальній та інших сферах. Міжнародні партнерства поділяють на три групи: стратегічне партнерство, наукове та академічне. Дж. Філден стверджує, що вищі навчальні заклади формують партнерства на трьох рівнях [7].

Партнерства першого рівня є стратегічними, зазвичай встановлюються на рівні керівництва навчальним закладом, залучають усі підрозділи та включають більшість сфер діяльності вищого навчального закладу, наукове та академічне співробітництво. Партнерів у таких угодах обирають ретельно, зважаючи на можливі ризики та перспективи.

Партнерства другого рівня створюються та втілюються на рівні факультетів з урахуванням напрямку та галузі, передбачають підтримку керівництва закладу, часто включають академічний обмін викладачів та студентів.

Партнерства третього рівня включають зв'язки між науковцями різних навчальних закладів, засновані на спільних наукових інтересах, часто передбачають обмін викладачами з метою коротких науково-педагогічних візитів. Керівництво закладу зазвичай не стежить за усіма зв'язками третього рівня, особливо, якщо партнерство не передбачає фінансової чи адміністративної відповідальності.

Університети розвинених країн світу залучаються до міжнародного науково-технічного співробітництва, що є однією з форм академічного співробітництва. Міжнародне науково-технічне співробітництво визначається як новітня форма міжнародних економічних відносин, яка полягає у спільній діяльності резидентів різних країн у науково-технічній та інноваційно-технологічній сфері, що передбачає співробітництво як на етапі отримання науково-технічних та фундаментальних знань, так і на стадії комерціалізації інновацій, здійснюється суб'єктами державного та приватного сектору на дво- та багатосторонній основі [8].

Висновок. Аналіз робіт вітчизняних і зарубіжних дослідників дозволяє стверджувати, що глобалізація та інтернаціоналізація є найважливішими елементами у середовищі вищого навчального закладу, які впливають на розвиток міжнародної діяльності вищого навчального закладу. Аналіз існуючих підходів до визначення сутності даних понять дозволяє представити глобалізацію як неконтрольований процес, у той час як інтернаціоналізація є реакцією навчальних закладів на зміни, спричинені глобалізацією. Обидва процеси є каталізаторами міжнародної діяльності. Темою подальших наукових досліджень є аналіз інституційних стратегій розвитку міжнародної діяльності вищого навчального закладу в контексті інтернаціоналізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Сбруєва А. А. Чинники побудови ефективної освітньої організації : аналіз зарубіжного досвіду / А. А. Сбруєва, О. Г. Козлова // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології. – 2013. – №1 (27). – С. 111–123.
2. Mitchel D. E. Globalization and internationalization in Higher Education [Електронний ресурс] / D. E. Mitchel, Selin Yildis Nielsen // Globalization. – Education and Management Agenda. – Режим доступу : <http://dx.doi.org/10.5772/48702>.
3. Сбруєва А. А. Тенденції реформування середньої освіти розвинених англomовних країн в контексті глобалізації (90-ті рр. XX – початок XXI ст.) / А. А. Сбруєва. – Суми : Ват "Сумська обласна друкарня" Видавництво "Козацький вал", 2004. – 500 с.
4. Altbach Ph. The Internationalization of Higher Education : Motivations and Realities / Philip G. Altbach, Jane Knight // The Journal of Studies in International Education. – 2007. – Vol. 11, № 3 / 4, (Fall/Winter). – P. 290–305.
5. Dixon M. Globalisation and International Higher Education : Contested Positionings / Mary Dixon // Journal of Studies in International Education. – 2006. – Vol. 10, № 4. – P. 319–333.
6. McCabe L. T. Globalization and Internationalization : The Impact on Education Abroad Programs / Lester T. McCabe // Journal of Studies in International Education. – 2001. – Vol. 5, № 2. – P. 138 – 145.
7. Fielden J. Getting to Grips with Internationalisation Resources for UK Higher Education Institutions / John Fielden. – London : Leadership Foundation for Higher Education, 2011. – 61 p.
8. Черницька Т. В. Міжнародне науково-технічне співробітництво в умовах глобалізації : дис. ... канд. пед. наук : 08.00.02 / Черницька Тетяна Володимирівна ; Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. – К. : 2009. – 224 с.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Sbruieva A. A. Chynnyky pobudovy efektyvnoi osvithnoi organizatsii : analiz zarubizhnogo dosvidu [Forming Factors of Effective Education Organization : The Analysis of Foreign Experience] / A. A. Sbruieva, A. G. Kozlova // Pedagogichni nauky : teoriia, istoriia, innovatsiini tehnologiyi [Pedagogical Sciences : Theory, History, Innovative Technologies]. – 2013. – № 1 (27). – P. 111–123.
2. Mitchel D. E. Globalization and internationalization in Higher Education [Elektronnyy resurs] / Douglas E. Mitchel, Selin Yildis Nielsen // Globalization. – Education and Management Agenda. – Rezhym dostupu : <http://dx.doi.org/10.5772/48702>.
3. Sbruieva A. A. Tendentsii reformuvannia serednioi osvity rozvynenikh anglomovnykh krain v konteksti globalizatsii (90-ti rr. XX pochatok XXI st.) [Tendencies of Reforming the Secondary Education in the Developed English-speaking Countries in the Context of Globalization (90-s. XX – beginning of XXI century)] / A. A. Sbruieva. – Sumy : Vydavnytstvo "Kozatskii val", 2004. – 500 s.

4. Altbach Ph. The Internationalization of Higher Education : Motivations and Realities / Philip G. Altbach, Jane Knight // The Journal of Studies in International Education. – 2007. – Vol. 11, № 3 / 4, (Fall/Winter). – P. 290–305.
5. McCabe L. T. Globalization and Internationalization : The Impact on Education Abroad Programs / L. T. McCabe // Journal of Studies in International Education. – 2001. – Vol. 5, № 2. – P. 138–145.
6. Dixon M. Globalisation and International Higher Education : Contested Positionings / Mary Dixon // Journal of Studies in International Education. – 2006. – Vol. 10, № 4. – P. 319–333.
7. Fielden J. Getting to Grips with Internationalisation Resources for UK Higher Education Institutions / John Fielden. – London : Leadership Foundation for Higher Education, 2011. – 61 p.
8. Chernyts'ka T. V. Mizhnarodne naukovo–tekhnichne spivrobitnytstvo v umovakh globalizatsii : dys. ... kand. ped. nauk : 80.00.02 [International Scientific and Technical Cooperation in the Context of Globalization] / Chernyts'ka Tetiana Vasylivna ; Kyivskii natsional'nyi ekonomichnyi universytet imeni Vadyma Get'mana. – K. : 2009. – 224 s.

Донченко В. М. Глобализация и интернационализация в управлении международной деятельностью современного университета.

В статье определено роль глобализации и интернационализации в управлении международной деятельностью современного университета: систематизированы факторы, которые влияют на эффективность управления международной деятельностью современного университета; охарактеризованы теоретические подходы к определению сущности глобализации и интернационализации; установлена взаимосвязь и взаимозависимость между глобализацией и интернационализацией, а также их роль в формировании стратегий управления международной деятельностью современного университета.

Ключевые слова: международная деятельность высшего учебного заведения, глобализация, внешняя среда высшего учебного заведения, международное сотрудничество.

Donchenko V. M. Globalization and Internationalization in the University International Activity Management.

International activity in higher education institutions is one of the mechanisms to facilitate integration of Ukrainian higher education into the world of higher education area. The need to modernize international activity management challenges Ukrainian researchers to investigate progressive experience of developed countries. The USA has considerable positive experience in the international relations management and established theoretical framework for its development. The paper aims at defining the role of globalization and internationalization of international relations management in modern university. The objectives of the paper are to single out the factors that influence international activities management of modern HEI; to characterize theoretical approaches to globalization and internationalization, to establish correlations of these two phenomena as well as their role in formation of effective strategy of international activities management. University international relations management is not a linear process; it is a complex of interconnected and interdependent elements. The analyses of university international activity should start with investigating the environment of modern higher education institutions. Globalization and internationalization are the main factors that influence higher education. In foreign literature, there are approaches to investigate globalization in two dimensions: the spatial view and interaction process view, which state that globalization and internationalization are interconnected but differentiated the phenomena, thus, globalization is defined as political, economic and cultural forces that stimulate HEI to intensify international activity, while internationalization is the activity of HEI aimed at creating global academic environment. Three stages can be singled out in the process of university international activities management, namely strategic, realization and review stages.

Analysis of the existing research allows drawing the conclusion that globalization is an uncontrolled process and internationalization is a reaction to the changes, while both processes influence international activities.

Key words: university international activity, globalization, internationalization, environment of modern higher education institution, international cooperation.